

ESTERHÁZY MIKLÓS ÉS SOPRONI NYÉK

Ahogy ma az Örvidéken (Burgenland) munkálkodom – azon a vidéken, melyet korábban még térképen sem tudtam volna elhelyezni –, olyan összefüggések körvonalazódnak szemem előtt, amelyek szülőföldem számára is nagy jelentőséggel bírnak. Szülővárosom nemrég ünnepelte a századik, jubileumi évfordulóját annak, hogy végleg elhelyezték II. Rákóczi Ferenc magyar vezér földi maradványait a kassai Szt. Erzsébet dóm katakombáiban, és májusban (2007. május 22-én) Bubics Zsigmond kassai püspök halálának századik évfordulójára emlékeztünk. Ő – mintegy véletlenül – szintén erről a különleges vidékről¹ származik. Jelen munkámban néhány olyan történelmi összefüggésre próbálok rávilágítani, melyek (különösen az EU-bővítés jelenlegi időszakában) érdekes rendszer szerint körvonalazódnak.

Magyarország nyugati vidékét – vagyis a mi térségünket is – évtizedeken át örölte a Habsburgok és a magyar nemesség harca. Erről számos történész² tudna még többet mesélni, bár ezekben a posztkommunista időkben manapság is időszerű a mondás: „annak az érdekeit képviseled, akinek a csapatában játszol”. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy csak rajtunk múlik annak belátása: már régóta egy hatalmas unióban élhetünk, ha a népek jogait a kellő mértékben figyelembe vettük volna – legalábbis nálunk, Közép-Európában. Másrészt az a nemzet, amely a saját történelmét és történelmének összefüggéseit nem ismeri, már nem juthat az „extraligába”, ahol immár több „figyelmet fordítanak az ellenfélre”. És nem csak hogy nem juthat be, de sikert sem arathat.

1 A püspök tevékenységének számos nyomát fedezhetjük fel Burgenlandban a zeneszerző Haydn kriptájától kezdve, melyet a kismartoni hegyen álló templomban készíttetett el, egészen az fraknói várban őrzött Esterházy-gyűjtemény híres órájáig.

2 Én úgy látom, hogy eddig még egyetlen időszakban sem voltunk oly kevésbé a hatalom nyomása alatt, mint ebben a XXI. században. A nemzeti hovatartozás értelmének, gyökereink jelentőségének, az ebben a térségben kapott feladataink okainak keresése bizonyára igen nagy feladat elé állítja a történészeket. Az ő reális gondolkodásuktól sok minden függ: úgy a mi tetteink etikája, mint azon népek cselekedetei, akik arra „íteltettek”, hogy együtt éljenek Közép-Európa földrajzi térségében.

És a Habsburgok elleni ezen harc kellős közepén, a XVI. század derekán hódító útjára indult egy újabb hit is Luther Márton munkássága nyomán, amit Közép-Európában Kálvin, genfi lelkipásztor reformtörekvései is kiegészítettek. A reformáció és ellenreformáció törekvései – az akkori korok politikájával egyetemben – hosszú időn át a legkülönbözőbb táborokra osztotta Európát, és mint azelőtt, akkoriban is igaz volt: „*cuius regio, eius religio* – akié a föld, azé a vallás“. Ezen események ellenére és annak dacára, hogy az egyes felek időről időre hajlandóak voltak még „az ördöggel is lepaktálni” (pl. egyrészt a törökkel és svédekkel, másrészt Itáliával vagy a frankokkal) – így előnyösebb pozíciót szerezhettek a másik táborral szemben –, olyan nemes tetteket is véghezvittek, melyek jelentősége érezhető és talán még ma is (vagy még csak ma) értékelhető.

Ugyanis – az említett összefüggések ismeretében – egyáltalán nem volt egyszerű az egyszerű embereket a hit által megszólítani. A hit a jóakarató emberek szívében jelenik meg, és így teszi lehetővé a párbeszédet minden egyes nép és vallás között.

A reformáció érezhetően érintette Burgenland lakosságát, ami egyszer Kelet-Magyarországhoz, máskor a Német-Római Birodalomhoz³ tartozott. Mind Sopronnyék település (németül Neckenmarkt), mind annak közvetlen környezete Derssffy Ferenc lánzséri (Burg Landsee) földbirtokos birtokához tartozott, aki áttért a lutheri hitre és annak terjesztőjévé vált. Ő volt a régió egyetlen protestáns urasága⁴. A harmincéves háború alatt uralkodó zűrzavarban, amikor a jezsuitákat elűldözték a monarchiából, és Ferdinánd osztrák trónra kerülésével (majd később német császár is lett) átláthatatlanná vált a Mátyás király halála (1619. március 20.) utáni helyzet, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem azzal a céllal kereste a kapcsolatot a cseh felkelőkkel, hogy Magyarország királya lehessen. Bethlen 1619 őszén II. Ferdinánd ellen vonul. Felső-Magyarországon toborzott seregével már október elején a pozsonyi városkapuk (Bratislava, Pressburg) előtt állt. A város sikeres elfoglalása után magához ragadja a magyar királyi koronát. Bécs felé menetel, majd december 5-én békét köt, ami január 17-étől szeptember 29-éig volt érvényben. De Bethlen közben Sopronban (Ödenburg) is járt, és a város kész volt kinyitni neki a városkapukat. 1620-ban kikiáltatja magát magyar királlyá, és egyesített cseh-magyar seregével Pozsonyon át Hainburgba vonul.

Ennyit az akkori idők történelmi kereteiről – a leírás nem részletes, és e tanulmány szempontjából nincs is nagy jelentősége. Egyáltalán nem szeretnék itt és most sok

3 Ezt a témát E. Mihalkovics dolgozta fel ragyogó diplomadolgozatában Prof. Andreas Schwarz konzulens vezetésével a Bécsi Bölcsészettudományi Egyetemen: Ernst Mihalkovics, *Die Geschichte der Grundherrschaft Landsee-Lackenbach im Mittelalter bis in die Frühe Neuzeit*, Wien, 2000. február 4.

4 Derssffy Ferenc apja több magyarországi vár ura volt. 1556-ban kassai várkapitány, két évvel később az egész Dunántúl vidékének kapitánya lett, és a törökök elleni küzdelemben esett el, E. Mihalkovics, *u. ott*, 71. oldal

időt áldozni a történelmi kutatásokra, inkább csak rámutatni néhány szellemtörténeti eseményre és örökségükre.

Ezekben a mozgalmas időkben egy ifjú nemes állt a Habsburgok mellé, akiknek győzedelmes segítségére volt. Bár ennek politikai jelentősége volt, ahogy már említettük, először a katolikus vallásra tért át és csak ezután segítette az ellenreformációt. Ez az ember Esterházy Miklós volt.

Jelmondata így szól: „*virtute duce comite fortuna*“, ahogy az Esterházy Miklós és első hitvese, Derssffy Orsolya címerében is olvasható a lakompaki vár kápolnájának bejárata fölött.

Miklós 1582-ben született Esterházy Ferenc, a pozsonyi viceispán fia, és Illésházy Zsófia tizenhárom gyermeke közül tizedikként. A galántai uradalomból származó család a legtöbb magyar nemesi családhoz hasonlóan áttért az új vallások egyikére, az Esterházyak konkrétan a kálvinizmusra⁵. Szülei halála után a 18 éves Miklós mégis belép a katolikus egyházba⁶, ami a nagyszombati jezsuiták pártfogásának köszönhető, ahol Miklós gimnáziumi tanulmányait végezte. Rokona, Illésházy István örökségül ígerte neki teljes vagyonát, feltéve, hogy visszatér családjá protestáns vallásához. Esterházy igyekezett legyőzni a kísértést, és titkárként szegődött Magócsy Ferenc, kassai udvari kapitány mellé. Magócsy 1611. november 21-én bekövetkezett halála után egy évvel Miklós nőül veszi a megözvegyült feleséget, született Dersffy Orsolyát, Lánzsér-Lakompak (Landsee-Lackenbach) és Munkács (Mukačevo) úrnőjét⁷. E frigy által Magyarország egyik leggazdagabb főurává vált. A házasságból három gyermek született: László, Pál és Ferenc.

Esterházy Miklós természetesen már 1612-ben el kívánta kezdeni alárendeltjei rekatolizációját a „*cuius regio, eius religio*” elve alapján, leginkább azért, mert ezek vallásról alkotott felfogásában teljes káosz uralkodott⁸. Ezt viszont megakadályozta a Bocskai-féle szabadságharc lezárását jelentő 1606. június 23-án megkötött bécsi béke, ami végre

5 J.M.Perschy, Die Chronologie des Hauses von 1583–1989. In: Die Fürsten Esterházy, Magnaten, Diplomanten & Mäzene, Eisenstadt, 1995. április 28.–október 31., 238. oldal

6 Zisper Josef, *u.ott* 4. oldal; továbbá E. Mihalkovics, *u.ott*, 55. oldal (hivatkozással Wolfgang Meyer, *Das Esterházy-Museum*, Führer über die Burg Esterházy c. munkájára; megjelent az Esterházyak gondozásában, Eisenstadt, 1993, 3. oldal); valamint Norbert Frank, *Die Esterházy als Patronatsherren*, in: Die Fürsten Esterházy, Magnaten, Diplomanten & Mäzene, Eisenstadt, 1995. április 28.–október 31., 121. oldal

7 Az 1979-ben, Soproni Nyék alapításának 700 éves évfordulója alkalmából kiadott leírás alapján, Oswald Gruber plébános (Zisper esperes utódja) történelmi feldolgozása szerint a lánzséri vár 1566-ig a Császár család tulajdonában volt, akik Orsolya nevű leányukat a lutheránus vallás elszánt követőjéhez, Dersffy Ferenchez adták feleségül; 1279–1979 Neckenmarkt, *Festschrift*, 70. oldal

8 Luther és Kálvin követői között ellenségeskedés és rivalizálás dúlt. Gruber atya az egyik ilyen 1591. június 2-ai, csepregi viszályról ír, ahol a kálvinisták vesztek, *u.ott*, 70. oldal

lehetővé tette a protestánsok szabad vallásgyakorlását. Esterháznak csak 1620-ban, amikor a Habsburgok a fehérhegyi csata (Biela Hora) utáni győzelmüket ünnepelték, és Esterházy a Habsburgokkal egyetemben, a közeli falvak ragyogó segítségével (akik közül különösen a sopronnyéki lakosok jeleskedtek) győzött a lakompaki csatában, a lakompaki vár újonnan megalapított jezsuita missziójának⁹ segítségével sikerült alattvalóit a katolikus vallásra téríteni¹⁰.

Ami a lakompaki csata eseményeit illeti, több fáradságba kerülne részletesen beszámolni róluk, mint amekkora hasznára jelen tanulmányunknak válna. Tájékoztatásul annyit azért el kell mondani, hogy az 1620-as zűrzavarok közepette, miközben II. Ferdinánd császár Heinrich Dampierre-Duval generálist bízta meg Magyarország vezetésével, és a soproni városvezetés Cziráky Mózeset, a császár követőjét fogva tartotta, Esterházy a császár követeléseivel érkezett a városba. Esterházy 1620. szeptember 26-án a városi tanács haragja miatt saját kastélyába kényszerült menekülni. Amikor a visszavonulás során Huszár István teljes 3000 fős lovasságával és Petneházy István kb. 1000 hajdújával meglepte, még a biztonságos láncséri erődbe sem tudott átvonulni. Személyesen Bethlen Gábortól kapott ultimátumot 1620. szeptember 29-éig¹¹. Mivel Dampierre egységei késtek, Esterházy alkudozással próbált időt nyerni. Támogatásáról biztosította Bethlent, aki viszont hiába örülhetett annak, hogy örökös ellensége hirtelen

9 *U.ott*, 71. oldal, Sinowatz Fred szerint, *Reformation. Bgld. Forschungen* Heft 35, 111. oldal – Forrás: Nationalbibliothek Österreichs 12 031-től 12 037-ig, Missio Palatina 1633, 1638 és 1640. A jezsuita misszió 1620-ban költözött a lakompaki várba, és 1624-ben Soproni Nyékre. Viszont egy régebbi forrás (E. Mihalkovics, *u.ott*, 76. oldal – lásd Schmeller, *Das Burgenland*, 136. oldal) azt tanúsítja, hogy a nagyszombati jezsuiták már évtizedekkel hamarabb, 1526-ban 4 évre kibérelték a lakompaki várat, ami akkortájt Oláh Miklós esztergomi érsek tulajdonában volt, akinek unokaöccse (durva viselkedése miatt) nem igazán volt kedvelt tulajdonos, és gyakran panasz érkezett emiatt a vezetőséghez. A vár ebben az időben még közel sem volt kész, csak 1618-ban, Esterházy vezetésével fejezték be.

10 E. Mihalkovics leírja a reformáció és ellenreformáció idejének néhány jellemzőjét, *u.ott*, 46–58. oldal. Ez alapján elképzelhető, milyen kaotikus volt a mohácsi csata utáni időszak, de ugyanakkor megfigyelhetők a jezsuiták sikerei a sopronnyéki (Neckenmarkt), sopronszentmártoni (St. Martin), sopronderecskei (Drassmarkt), valamint alsópulyai (Unterpullendorf) és középpulyai (Mittelpullendorf) egyházközségekben, *u.ott*, 55. oldal

11 Esterházy Miklós helyzete abból látszik, hogy ígéretet tett Szent Mihály arkangyalnak arra az esetre, ha kíséreti őt ebből a helyzetből. Ezeket az ígéreteket egyrészt a jezsuita misszió meghívásával, másrészt a kismartonai ferences kolostor megépítésével váltotta valóra. Ennek bejárata fölött a következő felirat olvasható: „Ezt a rendházat öccsellenciája, nagyra becsült Esterházy Miklós gróf, a királyi Magyarország nádora emeltette az Úr 1629. évében Szent Mihálynak és Szent Ferencnek tett ígéretük segítségével a lázadók felett aratott szerencsés győzelem után”. Hasonlóképpen, a fraknoi vár tornyának csúcsát Mihály arkangyal képmásával díszítette; Zisper 7. oldal. Végül Esterháznak a zsidókhöz fűződő viszonyára szeretnék még kitérni, akik a monarchia számos városából elűldözték őket, Lakompakon lettek menedékre, ahol bebizonyították kereskedelemre való rátermettségüket és kereskedelmi akadémiát alapítottak, E. Mihalkovics, *u.ott*, 56–58. oldal.

így megváltozott, hiszen parancsa csak szeptember 30-án érkezett meg, amikor Esterházy már kiszabadult és a legyőzött megszállóknak menekülniük kellett¹². Eközben Esterházy segítségül hívta a környékbeli jobbágyokat, majd 700 lovassal, 400 kozákkal, 300 muskétással és 40 ágyúval megérkezett Dampierre generális. A csatában közel 1200 Bethlen-párti katona esett el, Tarródy Mátyással, Bethlen seregvezérével egyetemben.

A lakompaki csata (mészárlás) volt az egyik oka a sopronnyékiek kivételes megjutalmazásának, akik ez által – tulajdonképpen még ma is érvényben lévő – kiváltságokat nyertek. Bár a nemesi család többi tagja ellene volt, Esterházy Miklósnak mégis sikerült elérnie, hogy a sopronnyékiek az úrbéri erdőket – melyek azelőtt a lánzséri uradalom tartozékai voltak – saját tulajdonukba kapják¹³. Az erdőket egyenlően felosztották közöttük.

A sopronnyéki férfiak (jobbágyok) ezen túl abban a kiváltságban is részesültek, hogy különleges ünnepi alkalmakkor kék hajdúegyenruhában, fegyverrel és a királyi zászlót hordozva jelenhessenek meg. Az első zászlót személyesen Esterházy Miklós herceg ajándékozta a falunak¹⁴.

1621. november 8-án Nikolsburgban (Mikulov), a fehérhegyi csata után Bethlen nem csak a magyar királyi címről mondott le, hanem a Magyarország feletti uralomról is, amiért cserébe a Munkácsi várral (Munkačevo, korábbi Esterházy-birtok) és a környékbeli földekkel rendelkezhetett. Esterházy Miklós, akinek családja Galántából származik, Fraknó várának tulajdonosa és Kismarton (Eisendadt) ura lett, illetve grófi címmel illeték. Később még a Magyar Királyság nádori rangjára is emelték¹⁵, e minőségében egyesítette a Magyar Királyság területén fekvő Esterházy-uradalmakat¹⁶.

De térjünk most vissza fejtegetésünk szellemi gyújtópontjához. A jezsuita misszió rendkívül sikeres volt ebben az országrészben, amit nem csak a máig is élő hit, hanem a Sopronnyékről elszármazó, az egyházat gazdagító elhivatottak szokatlanul nagy

12 Zisper esperes hivatkozásai szerint a csatáról a következők számolnak be: Dampierre generális a császárnak 1620. október 1-én, Bécsújhelyben; Monsieur de Puyseux, XIII. Lajos francia király bécsi követe; és végül maga Bethlen Gábor a soproni várkapitánynak, Sennyey Gáspárnak, Hainburg megszállásakor 1620. október 1-én reggel 5 órakor.

13 Esterházy 1618-ban árokkal körülvett vízvárrá építtette át a lakompaki várat, mert a hegyekhez közel fekvő lánzséri vár nem volt alkalmas a birtokok kezelésére.

14 A zászlót, ami később a „legényzászló” nevet kapta, a templomban őrzik. Jobb oldalán a német-római császárság címere látható. A birodalmi sas mellén a máriacelli (Mariazell) Mária képe található. A címer felett az 1622-es évszám olvasható, hiszen a zászlót a nikolsburgi (mikulovi) béke (1621. december 31.) után kapták meg a sopronnyékiek. A zászló jobb oldalán az Esterházy címer látható a P. A. E. D. G. iniciálékkal.

15 Ez a legmagasabb udvari hivatal: a rendi országgyűlés elnöke, és egyben a felsőtábla elnöke

16 Ő maga viszont már nem érte meg ezek visszaadását a Habsburgoknak 1645. szeptember 11.-én Nagyhöflányban (Großhöflein) bekövetkező halála miatt. Nagyszombaton (Tyrnau, Trnava) temették el.

száma is tanúsít (ez a papokon túl egy egész sor rendtagot jelent, mind ferenceseket, mind cisztercieket). Maguk a jezsuiták 1624-ben települtek a faluba, és egészen 1646-ig dolgoztak itt. Ebben az időszakban a község temploma a protestánsokhoz tartozott, ezért a katolikus hívók a jezsuiták segítségével felépítették az egyház földjén a Szent Györgynek szentelt kápolnát. A jezsuiták később vezetésük alá vonták a falubeli templomot is, és az egyházközség – mind külső, mind belső – felújítása után elhagyták a falut¹⁷. Munkájuk eredménye mind a mai napig látható. Látható az ünnepségeken, pl. amikor az úrnapi körmenet a falu egészén átvonul: a legények – mindmáig hajdúviseletben – az Esterházy herceg által adományozott zászlóval kísérik az oltáriszentséget, és később, amikor a délutáni ünnepi megemlékezésre visszatérnek, az ünnep tiszteletére meglengetik a súlyos, 37 kilogrammos zászlót. Annak, ahogy a falusiak hitüket és hitükből adódóan a másokhoz való viszonyukat kinyilvánítják, külön tanulmányt lehetne szentelni. Hitük egyik gyümölcse az istentiszteleteken való viszonylag nagy arányú (52% feletti) részvétel és az állandó, egész napos adoráció, imádkozás a falu templomának mellékkápolnijában.

A fent említett kiválóságok mellett még egy valakiről szükséges megemlékezni: Franz Wohlmuthról, aki 1919. június 5.-én halt mártírhalt a Kun Béla vezette felkelés alatt. Wohlmuth (1855–1919) atyát, akinek egyházmegyéjéhez akkoriban az Őrvidék legnagyobb része tartozott, a Győr melletti Császáron kötél által végezték ki, mint kontraforradalmárt. Talán egy másik alkalommal sikerül több teret áldoznunk életének és örökségének emlékére¹⁸.

Zisper, a község esperese krónikájában megjegyzi: „Az emberek visszatérése a katolikus valláshoz jelentősegteljesen tanúsítja a misszionáriusok baráti tevékenységét, akik prédikációikkal mérvadóan segítették azt, hogy az emberek szabad akaratukból térjenek vissza a katolikus hithez.”¹⁹

E tanulmánnyal mindazokat kívántam bemutatni, akik a nehéz időkben tanúságot tettek a hit mellett, és akik tetteinek gyümölcse mindmáig érezhető. Csak ilyen módon lesz értékelhető a mi munkánk értelme és hatása is az utánunk elkövetkezendő időkre.

*Dr. Inocent-Mária V. Szaniszló OP
(Rózsahegy Katolikus Egyetem)*

17 EE. Gruber Oswald, 72. oldal.

18 Konrad Haspel, *Für Euch abgemüht*, Gottgeweiht, Sonderband 2, Wien 2002, ISBN 3-9501402-1-2.

19 J. Zisper esperes: *Kronik der Pfarrgemeinde*, Nr. 10.